

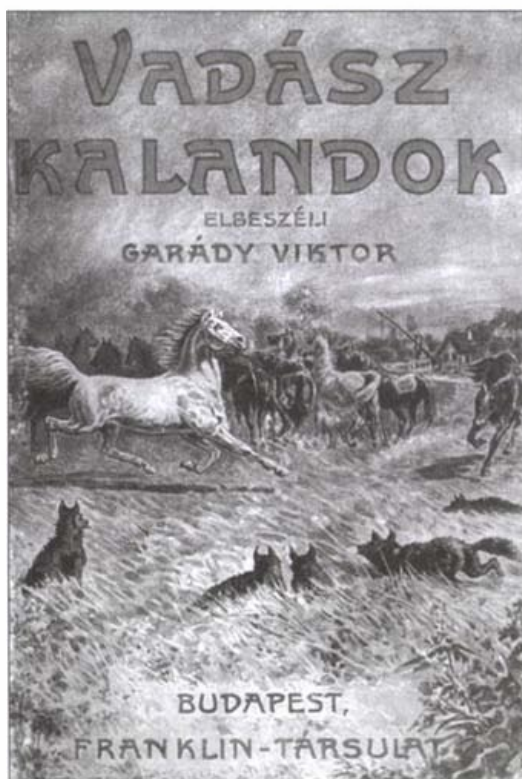
című elbeszélésében. E lelkes, szinte már meghatározó magyar patrióta szemlélet azonban Garády írói énjének csak az egyik jellemző oldala volt. Másik meghatározója a mélyenszántó ismereteit – igaz, kicsit didaktikus formában – olvasóinak átadó természettudósi énje. Az állatok világába vezető zoológus ezen ismeretterjesztő munkái közül említsük meg az Athenaeum kiadásában Budapesten év megjelenése nélkül megjelent *Derült világ. Mesék és képek az állatvilágból*, meg az 1902-es megjelenésű *Mi van a tengerben?* s az ugyancsak a fővárosban 1913-ban kiadott *Élő tenger* című köteteit. A *Mezei séták* (Bp., 1905) címet viselő könyvének elbeszélései egyértelműen az írásművész kezei alól kerültek ki.

Garády élet- és írói pályáján az 1918-as esztendő végzetes megtorpanást jelentett. Az első világháború végén eltűnt az a világ, amelyben otthon érezte magát, amelyet nem csupán mélységesen ismert, de ugyanígy szeretett is, s amely számára a létezését jelentette. Ez a világ végérvényesen eltűnt, ami pedig a helyére lépett, az már idegen volt számára és alig átélhető. Még 1917-ben Budapesten megjelent *És mégis szép ez a világ* című kötete, amellyel szinte győzködni szeretné nemcsak olvasóit, de önmagát is. Utána íróként elhallgatott. Majd a következő évben az általa vezetett halbiológiai állomás is megszűnt. Ezután két évig dolgozott a rovinji halbiológiai intézetben, 1920-ban azonban nyugalmába vonult.

A Fiumében ekkor berendezkedő új olasz hatalom nem ölelte kebelére a magyarrá lett, ekkor már idős természettudóst és író. Az ellene benyújtott feljelentések ellenére sem vették ugyan komolyan, hogy nemzetáruló lett volna, ám a jelentősnek nem nevezhető ötszáz lírás nyugdíjának megállapításával személye lekerült a napirendről. Még pedig Fiumében is (ahol még több mint egy évtizeden át, haláláig lakott), de Budapesten is (ahová láthatatlan szálak kötötték). Ám bátran állíthatjuk, hogy a magyar fővárosához látható szálak is fűttek, hiszen itt jelentek meg a húszas évek elején fordításában például Miguel de Unamuno munkái. Aztán ismeretterjesztő írásai is a budapesti *A tenger* meg a *Természet* című lapokban láttak napvilágot.

Amikor nyolcvan évvel ezelőtt, 1932. május 27-én Fiumében elhunyt, a *Természetben* közölt sorai révén a budapesti Állatkert akkori igazgatója, Nádler Herbert búcsúztatta. Az általa írt nekrológ jól mérte fel, hogy Garády milyen szolgáltatásokat tett úgy az ismeretterjesztésnek, mint a magyar Adria-kutatásnak. Ám Garády Viktor személyét és munkásságát ezt követően övező több évtizedes feledés ekkor még nem volt előrelátható!

Polgárdy Géza

75 éves a hazai kőolajbányászat

A történelmi tény: Budapesten, 1933. június 8-án jött létre az egyezmény a m. kir. pénzügyminiszter és az European Gas and Electric Company (Eurogasco) között, amely koncessziót adott a Dunántúl területén kőolaj, földgáz és más ásványolajfélék kutatására és bányaművelésére öt éves opciós időszakon belül. Három év múlva a bécsi irányítású Eurogasco magyarországi és ausztriai vállalatát alakult, s a magyar cég részvényeit megvásárolta a Standard Oil Company of New Jersey. Hamarosan pedig létrejött a Magyar-Amerikai Olajipari Részvénytársaság, a MAORT.

Úgy mesélték a régi olajbányászok, hogy az akkori személykocsik élvonalában csillogó-villogó Auburn ló(erő)halálában száguldott a budapesti Vígszínházzal szemközti MAORT-székházba a Zala megyei Lisperzentadorján nevű kisközség határából – már amennyire a marhas szekerekre és lovaskocsikra méretezett utak ezt megengedték. Értékes anyag lötyögött a hátsó ülés előtti vödörben: olajos mag. No, nem repace, vagy éppen dió, hanem nyersolajat tartalmazó, a mélyből fölhozott kőzetminta. Ezt nevezik *magnak*. A nem titkolt szándék az volt, hogy a Standard Oil Co. of New Jersey magyarországi képviselői, Ruedeman és Bannantine úr újabb százezer pengők kiutalásával további kutatásra adjon lehetőséget.

Az eredmény: „1937. március 5. Kijelöltem a lisperi 2. sz. fúrás helyét.”¹ „A szénhidrogén kincs az alsópannon korú boltozatos, valamint a közzettanilag árnyékolt rétegtelepekben halmozódott föl és peremi vízzel érintkezik. A szénhidrogén tároló homokkő rétegek 10 termelő szinttájón belül 100-nál több hidrodinamikai egységből állnak. Ezen belül megtalálhatók a szabadgáz lencsék, a szabadgáz-sapkás és az oldottgázt tartalmazó kőolajtárolók is. A telepek kezdeti rétegnomása a hidrosztatikaival azonos: a mélységtől függően 90–120 bar: A megfelelő geofizikai előkutatás után 1936-ban a medencében megkezdődött a fúrásos kutatás is, amelynek már első szakaszában kiemelkedő eredmény született. Az első kutatófúrást – a B-1 jelű – 1936 nyarán a budafapusztai boltozaton telepítették. Ezzel a fúrással találták meg a mezőt 1937. február 9-én. Ez a dátum a magyar szénhidrogén termelés születésnapja. A második fúrás már fölszálló kőolaj- és földgáztermelést eredményezett: 1937. november 26-án megkezdődött a dél-zalai területen a rendszeres, ipari méretű szénhidrogén-termelés a B-2 jelű kútból.”²

Ugyanis a Budafa-1 jelű, 1936. VII. 13 és 1937. II. 9. között lemélyített lyuk 1764 méter mélyből némi kőolajat és nagyobb mennyiségű földgázt (CH₄) adott, aztán egy nagy sóhajtás után elnémult. Ám a Budafa-2, amelyet 1937. IV. 14 – IX. 28 között fúrtak le 181 méteres talpmélységig, már kőolajjal ajándékozta meg az ott fáradozókat. Mindez elsősorban a földtani tudományok két kiváló művelőjének az érdeme: Pávai-Vajna Ferenc és dr. Papp Simon MAORT-főgeológus szívós kutatói megszállottságának jutalma volt, amiről ez utóbbi szakember adott hiteles ismertetőt.³ Még az előzményeket sem feledte ki a nyilatkozatból. „1934 őszén tizenöt hónapi munka után jutottunk el odáig, hogy kitűzhettük az első fúrópontot a sopron megyei Mihályi határában.” Nos erről és a fúrás eredményéről ott helyben egy németes dallamú fúrós nóta is született. Azóta is töltik a patronokat szénsav-gázzal Répcelakon, a Mihályi-1 jelű fúráshoz közel telepített üzemben. Amikor a jó harmatos fröccsöket isszuk, emeljük poharunkat az első fúrások emlékére, s köszöntsünk rájuk Jószerencsét!

Mert hogy nemcsak új munkakultúrával ismerkedtek meg az első olajbányászok, hanem a német Glück auf! köszöntés megmagyarosított alakjával, a Jószerencsét-tel, amely aztán elterjedt Zala megyeszerte is. Hiszen a bázakerettyei után a jugoszláv-magyar határ közvetlen közelében lévő Kútfej község mellett 1941-ben föltárt Újfalu-lovászi, majd a Gellénháza község határában 1952-ben termelteni kezdett nagylengyeli kőolajmezőben ugyancsak már ez a köszöntés járta, de Nagykanizsán is a terebélyesedő szénhidrogén termelést kiszolgáló Vasvázas köznevelő gépgyár odatelepítése után.

„Mihályi Rába-part
Ki tudja mit takart?
Petróleum van ott a föld alatt.
Lefúrtunk izibe’
Föld anyán szivibe,

Petróleum jön ott a helyibe’
Petróleum helyett
Ellenben jött a gáz,
A mérnök urakat
Töri a frász.”

Ugyanis az 1935. II. 20 – VII. 26 között 604 méterig lemélyített fúrás szénsavgázt (CO₂) eredményezett. Úgy látszik, a fúrások nótás kedvű emberek voltak. Míhelyt megtelepült az első fúráspontra a Lisperzentadorján és Bázakerettye közelében lévő Budafa-pusztán – jelenleg is híres arborétum területén – ahogyan 3-4 évvel korábban a Rába-parton, úgy a Basa nevű dűlőben is fölhasant az olajbányász nóta:

¹ Papp Simon: Életem. 2. kiadás, 89. oldal, Magyar Olajipari Múzeum, Zalaegerszeg, 2000. aug. 30. Sajtó alá rendezte, a bevezetőt, az utószót írta, a jegyzeteket készítette és szerkesztette Sráglai Lajos (történész, múzeumi igazgatóhelyettes), Tóth János (gépészmérnök, múzeumi igazgató.)

² A Kőolaj-és Földgázbányászati Vállalat Bázakerettyei Üzeme. Rövid ismertetés a bázakerettyei üzem termékeiről és termelő berendezéseiről, 1982. Megjelent 1200 példányban. Felelős kiadó: Trombitás István olajmérnök, vezérigazgató. Felelős és műszaki szerkesztő: Ferencz Győző újságíró.

³ Zalamegyei Újság 1937. december 18., szombat. Papp Simon főgeológus nyilatkozata a szentadorjáni olajkutatásokról.

Mésogott a kutya, a Kopasz kutyája,
Rákötötték a dobozt a farkára,
A Furgván Pali tette,
A többi fűrös leste,
Furkósbótot hajgáltak utána.
Be akarták tiltani a fűrös nótát,
De a fűrösök annyiban nem hagyták
Mert
Rendes a doboz,
A fűrő szára forog,

A fűrös legény vígan éli a világát.
Ha a napja szabad
A kocsmába szalad,
Jó bor mellett ölelgeti a babáját.
Amikor a muzsikaszót meghallja,
Nagyot b..... csap az asztalra és azt mondja,
Hogy
Rendes a menet,
A fűrő szára mehet,
Fűrös legény vígan éli a világát.

Ehhez szükségeltetik némi magyarázat. Először tájnyelvi: Göcsejben a szükölő, helyi kiejtéssel: vonyéttó kutya mésog. A fűrőszakmai: fűrőtoronyban egy doboz alakú Martin-Decker gyártmányú terhelésmérő jelezte, mekkora nyomással birkózik a több száz méter mélyben forgolódo halfarkú véső. Nos, ezt a műszert nevezték *doboznak*, amelyben, ha a mutató nem közelített a piros számjegyzhez, rendes volt a menet, a fűrőszár mehetett, azaz foroghatott tovább, hogy a végén lévő halfarkú véső aprít-hassa a kőolajat és földgázt rejtő, földtanilag harmadkorúnak nevezett kőzetet. A megénekelte szemé-lyek is valóságok voltak: Kopasz Sándornak hívták a lispei erőkerülőlt, a Furgján Pál pedig a fűrőtelep víz-hordó – néha a közeli szőlőhegy levét is boldogan cipelő – legénye volt.

„Közben folytatják a részletes vizsgálatot a már megismert területeken – írta a Zalamegyei Újság már ismert száma – ezt célozza az ideiglenes csővezeték, amely (a Lispéhez közeli – a szerző) Orta-házára szállítja az olajat. A szentadorjáni olaj elsőrangú minőségű: abban 35 százalék a könnyűbenzin, a többi gázolaj, petroléum és parafin. Az eddigi adatok szerint a szentadorjáni terület mintegy 24 négyzetkilométer.” Akkor a B-2 jelű kút napi 54 tonna zöldes, ellenfényben kissé rótes színű kőolajat és a kőolajat a mélyből kiszorító közeget, égethető földgázt termelt: napi 10,3 ezer köbméter. Így kezdődött el a mai napig is folyó, ipari méretű hazai kőolaj- és földgázbányászat, s mindaz, ami ezzel járt.

Gondoljuk meg: a tegnap még az eke szarvát tartó parasztleány, aki vagy napszámosként tengődött, vagy gazdaként próbált megélni Lispeszentadorjánban, Szentmargitfalván, Kistolmácson, hirtelen tár-sak között találta magát: vagy a fűrőberendezésnél vagy a vezetékeket árkokba fektető csőszereleknél, talán a kőolajat és földgázt gyűjtő telepen, a tankállomáson, esetleg a légsűrítőket – kompresszorokat – kezelő csapatban. Egyre többen pedig gépkocsivezetőkként. Sofőr lett a parasztleány! Akkor, amikor a jó napszám egy pengő volt, a „maortosoknál” óránként fizettek ugyanennyit! Bizony nagyon hamar került asszony a legényes házhoz, majd újabb földdarab ragadt a korábbi holdakhoz!

Gondoljuk meg: Dél-Zala falvaiban sok minden volt, de telefon nem, még a plébános és a jegyző sem birtokolta a készüléket. Ám az olajbányász természetes módon adott jelentést telefonon a fűrősről a termelésirányító vezetőknek, ráadásul az angol vécés olajgyűjtő állomáson! A házakban földgáz-láng kékllett a rotyogó csirkepörkölt alatt! Igen, csirkepörkölt, nagydarab sonka vagy szalonna a vastag kenyér mellé – ez volt az akkori olajbányász ételmezés. A munkára jelentkezők ott kuporogtak a bázakerettyei olajüzem nagyirodája melletti „köpködön”, s várták, hogy az amerikai fűrőmester – miszter Bolton – kiválassza őket. Akinél nem kolbász, sonka, szalonna került elő a tarisznyából, már mehetett is haza a nem egyszer 10–20 kilométerre fekvő falujába. A fűrőtoronybeli munkához, a cső-fektetéshez hatalmas izomerő kellett, ahhoz nem volt elég a zsiros kenyér hagymával... Bizony, bizony a sors kegyeltjei lettek a maortosok, mert az olajbányászokat még az 1950-es években is így hívták.

Ekkor lett egy újabb születésnap. „Az 1950-ben végzett újabb geofizikai mérések alapján került sor az NL-1 jelű kutatófűrő lelemlyítésére 1951-ben – mint később kiderült – a mező közepén. Ugyanezen évben (március 11–18. között) az NL-2 jelű fűrőből dugattyúzással kőolajat nyertünk a tortonai zöld homokkőből. Az NL-3 jelű fűrő augusztusban már a rudistás mélykőből is olajtermelést eredményez-tett.”⁴ Mégpedig a bitumen gyártására kiválóan alkalmas, sűrű, fekete színű, a dél-zalaitól eltérő úgyne-vezett nehézőolajat. Ezért még 1952 júniusában elkezdődött az építkezés és november 7-én már működ-ni is kezdett a Gellénházával szomszédos Zalaegerszegi kőolajfinomító.⁵

Valamint nótát is eredményezett, mégpedig a „Meginnám a, meginnám a, meginnám a vörös bort a pohárból...” nóta dallamára.

⁴ A Kőolaj- és Földgázbányászati Vállalat Gellénházi Üzeme, 1986. Felelős kiadó és lektorálta Trombitás István olajmérnök, vezérigazgató, fényképezte, felelős és műszaki szerkesztő Ferencz Győző újságíró.

⁵ ZKV Bitumen. Zalai Kőolajipari Vállalat – 25. Zalaegerszeg, 1977. Felelős kiadó: Nagy Béla igazgató.

*Harangoznak a toronyba',
Nem megy fűrés a templomba
Vasárnap
Ne nézz engem pogánynak,
De nincsen a gázfűrésnek vasárnap,
Délelőtt van fűrésvízit,
Délután a fűrés iszik
Magába'
Déllelőtt van csőkihúzás,
Délután meg csőberakás
Vasárnap.*

*Aki fűrés akar lenni,
Nem kell annak megjedni
Sohasem.
Én is az akarok lenni,
Nem is fogok megjedni
Sohasem.
A fűrés élet szép élet,
Akármilyen veszélyes.
Fűrőtorony a hazája,
Barna kislány a babája
Vasárnap.*

Sajnos nem maradt fenn sem a szövegírók, sem a zeneszerzők neve, de ezeket a zalai olajbányászok által szerzett nótákat ma is teli tüdőből fújják minden összejevetelen. Olajbányász nemzedékek, tucatjával dinasztiaiák nőttek föl a mihályi szénsavgáz bemutatkozása, az első köbméter lipsei kőolaj és metángáz felszínre kerülése óta, s ma is járatos köszönés Zalában a *Jószerencsét!*

Köszöntsük mi is így mindazokat, akik még mindig, a most 75 éves kőolaj- és földgázbányászatban dolgoznak. Mert a mélyfúrás európai nevű professzora, dr. Alliquander Ödön fogalmazta meg a lényegét: az olajmezők sohasem halnak meg. Lehet egy olajmező idős, de öreg sohasem. Igazát igazolja, hogy fél évvel ezelőtt a lovászi kőolaj- és földgázmezővel szomszédos, földtanilag teljesen azonos jellegű, a mai Szlovénia területén lévő Petesháza-Petisovci határában újabb gázelőfordulást tárt föl egy fűrésberendezés, ráadásul zalai geológusi segédlettel.

Ferenc Győző

A Kovács Máté Alapítvány felhívása

Kovács Máté – hajdan a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára, majd a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója, végül 1956 és 1972 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára – tanszékvezető korában, de különösen a hatvanas évek végétől haláláig sokat tett a honismereti mozgalomért, mint a Hazafias Népfront budapesti alelnöke. Több írása is megjelent ebben a tárgyban. Személyi bibliográfiája szerint: *Lokálpatriotizmus ma*. Honismeret 1966. 8. sz. 3–15.; *A helytörténeti mozgalom Budapesten*. Bp. Főváros Levéltára. FSZEK soksz., Bp., 1971. 1–20.; *A Budapesti Helytörténeti Konferencia 1971 főreferátuma*. Ism. Bényei Miklós Könyvtári Figyelő, 1976. 1-2. sz. 33.; *A honismeret és könyvtáraink*. In: Honismereti tanulmányok. Szerk. Dömötör Ákos. NPI, Bp., 1972. 27–31.; *A Hazafias Népfront Budapesti Elnökségének állásfoglalása a mozgalom művelődéspolitikai munkálkodásáról és feladatairól*. Bp., 1972. 36 p. gépirat. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárban Kovács Máté hagyatékban (210 Fond) mintegy 450 irat található a Hazafias Népfrontnál és a honismereti mozgalom keretében keletkezett tevékenységével kapcsolatosan.

Kovács Máté 1972-ben meghalt. A róla elnevezett Kovács Máté Alapítvány – mások mellett – feladatának tartja a professzor emlékének ápolását, feltárását. A 40. évforduló alkalmából elsősorban arra törekszünk, hogy felkért és önként jelentkező előadók segítségével felmérjük a Professzor úr különböző tevékenységi köreinek ismérveit, jelentőségét, utóéletét, hatását. Felhívásunk és felkéréseink sikerének függvényében, egy vagy több konferencián végeznénk el ezt a számvetést. Sajnos sem erről, sem a konferencia előadásainak publikálásáról most még nincs pontos képünk, de a legfontosabb és megfelelő kutatáson alapulókat igyekszünk a szaksajtóban elhelyezni, és minden arra érdemeset az Alapítvány honlapján (<http://ki.oszk.hu/kma/>) olvashatóvá tenni.

Azt szeretnénk, ha Kovács Máténak a honismereti mozgalomban kifejtett tevékenységéről és az arra gyakorolt hatásáról alaposabb ismeretekkel rendelkezni, ma ugyanis csak a tény ismeretes ez irányú tevékenységéről. Arra kérjük a honismeret munkásait, hogy segítsenek arra vállalkozó kutatót találni, aki ezt a témát – a hivatkozott és esetleg más levéltári források segítségével – feltárná, erre vállalkozna és eredményeit előadná. Minden ezzel kapcsolatos kérdésben felajánljuk segítségünket.

Dr. Tóth Gyula s.k.
a kuratóriumának elnöke

Dr. Hangodi Ágnes s.k.
a kuratóriumának titkára